

Напрями зниження рівня корупції як системної перешкоди забезпечення економічної безпеки суб'єктів підприємництва

Васильців Тарас Григорович¹, Баран Ростислав Ярославович²

Опубліковано	Секція	УДК
29.06.2023	Економіка	330.101-049.5

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8177172>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена актуалізації уваги до проблеми системної корупції в Україні і її впливу на економічну безпеку суб'єктів вітчизняного підприємництва, зокрема в аспектах захисту права приватної власності і проходження суб'єктами господарювання дозвільних процедур. Метою дослідження визначено ідентифікацію напрямів державної політики зниження рівня корупції як системної перешкоди забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні. Наголошено на тому, що рівень економічної безпеки вітчизняного бізнесу є недостатнім і це призводить до високих ризиків господарювання, зниження його ефективності, демотивує населення до започаткування власної справи й ведення бізнесу, пригнічує ділову активність та стримує процеси економічного зростання. Однією з причин послаблення економічної безпеки підприємництва слугує високий рівень системної корупції, що підсилює негативну дію інших чинників – системних перешкод ведення бізнесу. Високий рівень системної корупції створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на імідж країни, її конкурентоспроможність, ефективність структурних та інституційних реформ. Показано, що в організаційному аспекті органам державного управління необхідно передусім сформулювати систему роботи з протидії системній корупції та зміцнення економічної безпеки суб'єктів вітчизняного підприємництва, зокрема за функціями: аналізу, прогнозування і планування, організації, мотивації та контролю. Виявлено чинники поширення корупції у дозвільній сфері. Доведено, що з метою забезпечення прозорості та підвищення рівня ефективності дозвільної системи в Україні необхідною є реалізація заходів за такими напрямами: посилення контролю та відповідальності посадових осіб дозвільних органів; проведення ревізії переліку існуючих ліцензій та дозволів у всіх сферах підприємницької діяльності; удосконалення роботи місцевих дозвільних органів; створення органу з контролю та моніторингу дозвільної системи; популяризація досвіду проходження дозвільних процедур та підвищення рівня обізнаності підприємців щодо прав і обов'язків дозвільних адміністраторів та посадових осіб дозвільних органів.

Ключові слова: корупція, економічна безпека бізнесу, суб'єкти господарювання, дозвільна сфера, право власності, захищеність, стратегічний менеджмент

¹ доктор економічних наук, професор, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» <https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

² доктор економічних наук, професор, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Західноукраїнський національний університет <https://orcid.org/0000-0002-3275-489X>

Annotation. The article is dedicated to updating the attention to the problem of systemic corruption in Ukraine and its impact on the economic security of domestic business entities, in particular, in the aspects of protecting private property rights and passing permit procedures by business entities. The purpose of the study is to identify the directions of the state policy of reducing the level of corruption as a systemic obstacle to ensuring the economic security of entrepreneurship in Ukraine. It is emphasized that the level of economic security of domestic business is insufficient and this leads to high business risks, a decrease in its efficiency, demotivates the population to start their own business and conduct business, suppresses business activity and restrains the processes of economic growth. One of the reasons for the weakening of the economic security of entrepreneurship is the high level of systemic corruption, which strengthens the negative effect of other factors - systemic obstacles to doing business. A high level of systemic corruption creates a real threat to national security and democratic development of the state, negatively affects the country's image, its competitiveness, and the effectiveness of structural and institutional reforms. It is shown that, in the organizational aspect, the state administration bodies must first of all form a system of work to combat systemic corruption and strengthen the economic security of domestic business entities, in particular by the functions of: analysis, forecasting and planning, organization, motivation and control. The factors of the spread of corruption in the licensing sphere have been identified. These are the complexity, duration and, as a result, the significant cost of passing permit and approval procedures, the imperfection of the mechanism for passing permit procedures, the insufficient responsibility of officials of permit services and the low level of awareness of entrepreneurs about the mechanism of bringing them to responsibility, the low level of public control over the decisions of administrators and permit authorities, the inadequate level of preparation and qualification of administrators, low level of their influence on decisions made by officials of licensing authorities; upon receiving an application for a permit, administrators do not conduct preliminary consultation regarding the completeness of the submitted documents and the likelihood of receiving a positive conclusion. It has been proven that in order to ensure transparency and increase the level of efficiency of the permitting system in Ukraine, it is necessary to implement measures in the following directions: strengthening control and responsibility of officials of permitting authorities; revision of the list of existing licenses and permits in all spheres of business activity; improving the work of local permitting authorities; creation of a body for control and monitoring of the permit system; popularization of the experience of passing permit procedures and increasing the level of awareness of entrepreneurs regarding the rights and obligations of permit administrators and officials of permit authorities.

Keywords: corruption, economic security of business, business entities, scope of permission, ownership, security, strategic management

Вступ

Як відомо, показано та доведено у результатах багатьох сучасних досліджень з проблематики становлення і розвитку підприємництва в Україні, рівень економічної безпеки вітчизняного бізнесу є низьким. Це призводить до високих ризиків господарювання, а, відтак, і зниження його ефективності, демотивує значну частину населення до започаткування власної справи й ведення бізнесу, пригнічує ділову активність та стримує процеси економічного зростання.

Однією з причин послаблення економічної безпеки підприємництва слугує високий рівень системної корупції, що підсилює негативну дію інших чинників – системних перешкод ведення бізнесу. Високий рівень системної корупції створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на імідж країни, її конкурентоспроможність, ефективність

структурних та інституційних реформ. Відповідно до результатів досліджень міжнародної організації Transparency International за індексом сприйняття корупції Україна на початок 2023 р. посідала 116-те місце серед 180-ти країн світу. Через це значним є й рівень тінізації у секторі малого і середнього підприємництва. Понад 50% підприємств сектора МСП в Україні функціонують у тіньовому чи необлікованому сегментах ринку і це набуло тенденційного характеру. Зниження рівня системної корупції необхідно розглядати як вагомий та об'єктивно необхідний інструмент посилення економічної безпеки, детінізації бізнесу та подальшої активізації ділової активності в Україні.

Вплив корупції, а також її місце в системі викликів, ризиків і загроз функціонуванню суб'єктів підприємництва достатньо комплексно досліджені у публікаціях таких науковців, як Т. Васильців, М. Пасічник [1,с.128-135], І. Доценко [4,с.73-78], Р. Лупак [8,с.320-325], І. Федулова [13,с.29-45] та ін.

Актуалізації проблематики державної політики подолання системної корупції присвячені праці Б. Головкина [2,с.15-18], Е. Невмержицького [9,с.22-28], В. Ноніка [10,с.99-105], К. Рудої [11,с.69-73], І. Скобіної, К. Дубича [12,с.120-126] та ін.

Механізми та інструментарій, що може використовуватися з боку суб'єктів господарювання, напрацьований у підсумку досліджень таких науковців, як М. Денисенко [3,с.61-65], Я. Качмарик, П. Куцик [5,с.34-39], Д. Костенко [6], Ю. Костенко, О. Короленко, М. Гузь [7], І. Федулова [14,с.64-73].

Однак, попри наявність результатів цих та інших досліджень, для України все ще характерною є ситуація з високим рівнем корупції, яка перешкоджає безпеці підприємництва, а це актуалізує нові дослідження в цій сфері.

Метою дослідження є ідентифікація напрямів державної політики зниження рівня корупції як системної перешкоди забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні.

Результати

Передусім слід вказати на те, що корупція, яка негативно позначається на засадах економічної безпеки суб'єктів господарювання, проявляється під час відносин, які виникають між представниками влади та бізнесу, які стосуються захисту права приватної власності, а також проходження дозвільних і погоджувальних процедур. Відтак, в організаційному аспекті органам державного управління необхідно передусім сформувати систему роботи з протидії системній корупції та зміцнення економічної безпеки суб'єктів вітчизняного підприємництва. Вважаємо, що невід'ємними ланками організаційного механізму системи безпеки підприємництва мають стати: аналіз, прогнозування і планування, організація, мотивація та контроль (рис. 1).

У межах вказаної послідовності аналіз рівня сформованості та дієвості системи безпеки підприємництва передбачає виявлення її недоліків та можливих ризиків господарсько-фінансової діяльності підприємств; організація роботи з управління системою безпеки підприємництва стосується створення відділу (сектору) в межах головного управління економікою, який виконуватиме функції її моніторингу, планування розвитку і удосконалення, розробкою превентивних заходів щодо нівелювання існуючих та потенційних ризиків діяльності суб'єктів підприємництва, звітуванням вищим органам державного управління та громадськості про реалізовані заходи і їх ефективність стосовно зміцнення економічної безпеки підприємництва); мотивація суб'єктів системи безпеки підприємництва для виконання необхідних заходів має бути спрямованою на адміністративні та контролюючі органи влади і управління - з метою дотримання норм регуляторної політики, прозорого та рівного доступу суб'єктів підприємництва до господарських ресурсів та проходження

дозвільних і погоджувальних процедур, недопущення неправомірного втручання у господарсько-фінансову діяльність суб'єктів підприємництва, а також асоціативні підприємницькі організації, окремі підприємства та громадськість - з метою збільшення їх можливостей впливати на рішення адміністративних і контролюючих органів влади і державного управління); контроль заходів, спрямованих на формування та розвиток системи зміцнення економічної безпеки підприємництва полягає у щоквартальному звітуванні відповідним відділом сектором обласної державної адміністрації про виконані заходи, обсяги їх фінансування та результативність, а також щорічному розрахунку коефіцієнтів ефективності державної політики.

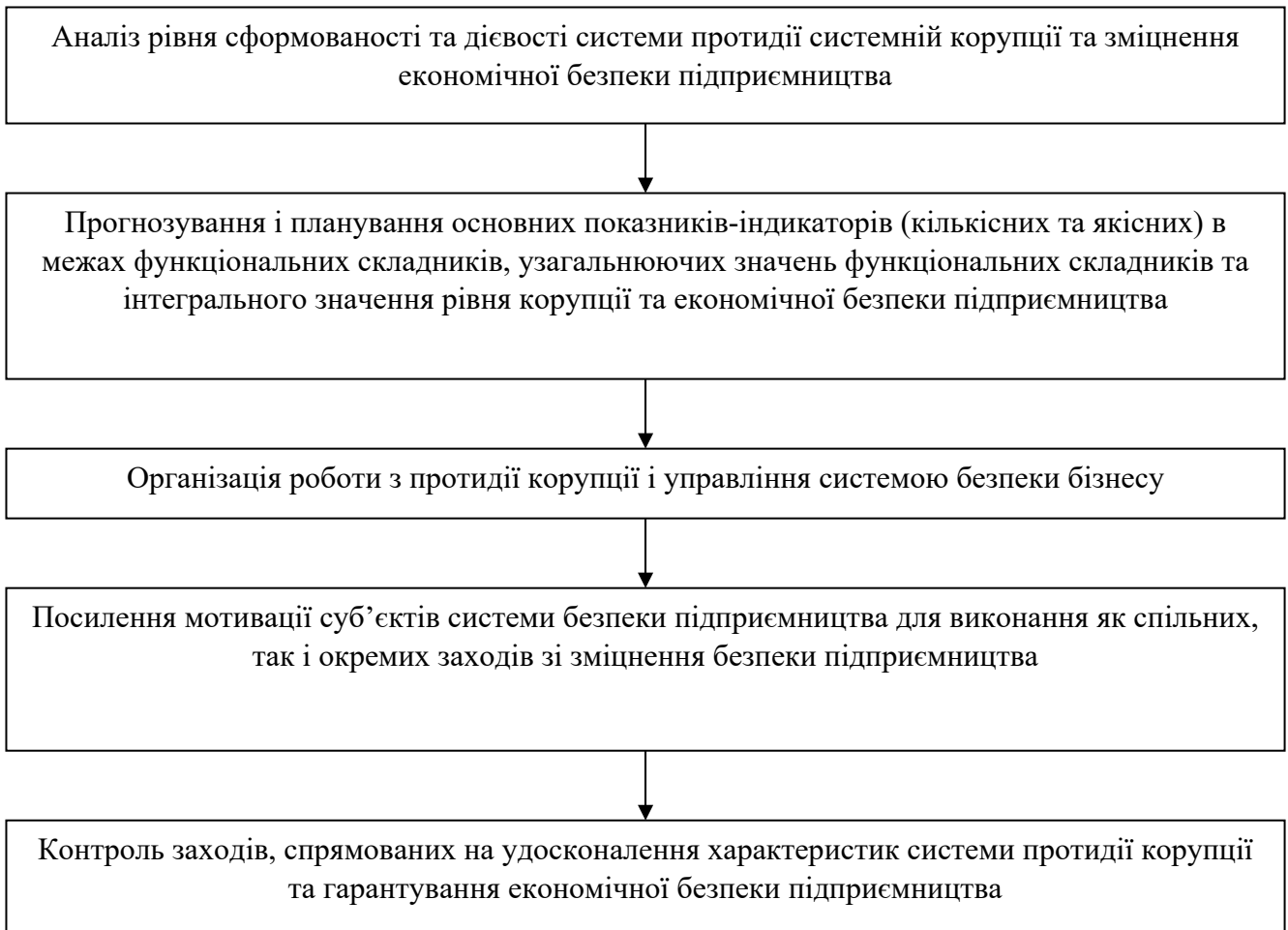

Рис. 1. Послідовність механізму протидії корупції та зміцнення економічної безпеки підприємництва (розроблено авторами)

Крім того, вважаємо, що в існуючих в Україні умовах високої корупції через недостатній рівень захисту суб'єктів підприємництва, їх майна та управлінського персоналу від неправомірних та злочинних зазіхань (більше того - факти злочинних дій (вбивства та замах на вбивство, навмисні тілесні ушкодження, розбої, грабежі, вимагання) щодо підприємництва у нашій державі стали системними та безнаказаними), органам державного управління необхідно реалізувати заходи, спрямовані посилення системи організації захисту підприємців.

Проблема також полягає в тому, що виконавчі та правоохоронні органи не зайняли наступальної позиції у розкритті цих злочинів і, тим більше, у попередженні

аналогічних у майбутньому. Вказане засвідчує неспроможність влади забезпечити основоположні принципи громадянського суспільства – захист безпеки громадян та підприємців, а також базових засад розвитку підприємництва – формування у суспільстві сприятливого позитивного ставлення до ведення підприємницької діяльності.

Ця проблема є особливо актуальною та загрозливою як для суспільного, так і економічного розвитку України, оскільки вказані тенденції ведуть до вагомих негативних наслідків: різкого зниження рівня підприємницької активності (особливо ініціативної його частини) та інвестиційної привабливості, скорочення кількості легальних робочих місць та посилення недобросовісної конкуренції; збільшення частки тіньового сектора і, відповідно, скорочення податкових надходжень до місцевого та загальнодержавного бюджетів; криміналізації суспільства тощо.

Відповідно роль державного регулювання у вирішенні вказаної проблеми є визначною з огляду на гостроту її впливу на суспільний розвиток. Це вимагає швидкої адекватної реакції з боку вищих та регіональних органів державного управління. Зважаючи на це, а також враховуючи вагому роль підприємництва в економічній системі та в соціальній сфері держави, вважаємо за доцільне здійснення таких заходів:

- визнати та проголосити широкій громадськості, що злочинні дії по відношенню до суб'єктів підприємницької діяльності та їх працівників є такими, що несуть загрозу розвитку суспільства та інтересам держави і підвищити рівень покарання за їх вчинення, а також налагодити систему поінформованості громадськості про хід розкриття такого роду злочинів;
- створити при Міністерстві внутрішніх справ України відповідний відділ, який займався б виключно питаннями злочинних дій по відношенню до суб'єктів підприємницької діяльності із щотижневим звітуванням про кількість злочинів у цій сфері та відсоток їх розкриття вищому керівництву МВС України, РНБО України та Офісу Президента України;
- створити або активізувати діяльність на регіональному рівні (при обласних військових державних адміністраціях) робочих груп для координації діяльності правоохоронних органів і недержавних охоронних структур щодо економічного і фізичного захисту підприємництва, основними завданнями яких повинні стати: координація діяльності правоохоронних органів, підприємницьких об'єднань, недержавних охоронних структур щодо економічного і фізичного захисту підприємництва; вироблення пропозицій щодо формування законодавчої та нормативної баз з питань безпеки підприємництва; правова (теоретична) просвіта підприємців та громадян через організацію семінарів та конференцій, ЗМІ; ініціювання та сприяння висвітленню в ЗМІ досвіду охоронної діяльності тощо;
- проводити щоквартальні форуми, присвячені співпраці владних структур та бізнесу, першочергове завдання яких – висвітлення практики захисту підприємництва в Україні від злочинних зазіхань.

Іншим важливим аспектом проблеми удосконалення організаційного механізму протидії корупції та зміцнення економічної безпеки підприємництва на регіональному рівні є значне спрощення доступу суб'єктів підприємництва до господарських ресурсів, а також проходження дозвільних і погоджувальних процедур.

Прозорість та ефективність дозвільної системи (як критерій відсутності або нульової толерантності до корупції в цій сфері) впливає на рівень сформованості конкурентного середовища та значною мірою визначає ділову активність населення. Недосконалість та складність проходження дозвільних процедур підприємствами призводить як до руйнування засад справедливої конкуренції та належного економіко-

правового середовища, так і до зниження рівня економічної безпеки підприємництва в регіонах України.

Зазначимо, що регіональні органи державного управління та місцевого самоврядування протягом останніх років одержали більшу самостійність у вирішенні соціальних та економічних проблем своїх територій, а підприємцям надані ширші можливості щодо реалізації економічних та соціальних інтересів, включаючи вирішення місцевих завдань забезпечення стійкого розвитку. Разом з тим вирішення цих завдань залежить від рівня сформованості належного економіко-правового поля щодо ведення підприємницької діяльності, включаючи належний та, що особливо важливо, рівний для всіх суб'єктів ринку доступ до господарських ресурсів та прав на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності.

Дозвільна система впливає на рівень сформованості конкурентного середовища та значною мірою визначає ділову активність населення. Вітчизняна дозвільна система є бюрократичною та обтяжливою.

Недосконалість вітчизняної дозвільної системи визнають також міжнародні економічні інституції. Про це свідчать низькі місця України у рейтингу за рівнем сприятливості економічного та правового середовища щодо ведення підприємницької діяльності. Серед показників, які традиційно враховуються в рейтингу, важливе місце посідає отримання ліцензій та дозволів.

Проходження дозвільних процедур є особливо обтяжливим для вітчизняних малих і середніх підприємств. Про це свідчать результати опитувань підприємців (на прикладі Львівської області), які проходять дозвільні процедури:

- підприємці не задоволені умовами, створеними місцевою владою для здійснення підприємницької діяльності;
- оцінка роботи обласної влади у напрямі спрощення дозвільних процедур у сфері підприємництва на рівні області, міст та районів є незадовільною;
- серед факторів гальмування та розвитку підприємництва в регіоні окремі органи державної влади, які здійснюють дозвільні процедури;
- серед основних причин, які гальмують розвиток малого бізнесу, недосконалість дозвільної системи;
- боротьбу з корумпованістю та усуненням бюрократичних перепон під час ведення бізнесу підприємці визначають першорядними завданнями органів державної влади для розвитку і підтримки бізнесу в регіоні.

Значний рівень бюрократизму, інколи тривалість і складність проходження дозвільних процедур, необхідність додаткових витрат на лобювання чи пришвидшення їх проходження є перешкодою особливо для малих та середніх підприємств, які через об'єктивні причини інколи навіть відмовляються від їх проходження через обмеженість кадрових, фінансових ресурсів, коротший порівняно з великими підприємствами життєвий цикл діяльності (чи інвестиційних проектів тощо). Дозвільні процедури часто використовуються як інструмент недобросовісної конкуренції, створення штучних бар'єрів доступу на ринок підприємств малого та середнього бізнесу і лобювання таким чином інтересів крупного бізнесу та/чи суб'єктів бізнесу, представники яких перебувають в органах влади.

Необхідно зазначити, що недосконалість дозвільної системи в Україні є одним з чинників, які перешкоджають подальшому розвитку підприємництва, досягненню показників його розвитку рівня розвинених держав, формуванню позитивного іміджу України у світовому рейтингу країн не тільки за рівнем сформованості підприємницького середовища, але й інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності країни тощо.

Разом з тим підприємці, в тому числі малого і середнього бізнесу, визнають процедури проходження частини дозволів не складними. Тому удосконалення потребують дозвільні процедури, проходження яких є суттєвим бар'єром для здійснення діяльності підприємств. Відповідно на їх спрощення має бути насамперед спрямована політика органів державного управління. Зокрема, сюди відносять такі дозволи та погодження: на будівництво; на відведення земельної ділянки; на купівлю/оренду державного/комунального майна; дозволи спеціального призначення щодо використання природних ресурсів; на розміщення малих архітектурних форм.

Значною мірою призвели до неналежного рівня ефективності дозвільної системи в Україні такі чинники:

По-перше, це складність, тривалість та, як наслідок – значна вартість проходження дозвільних і погоджувальних процедур. Ця причина містить дві компоненти:

1) об'єктивно більшість положень вітчизняної дозвільної системи (наприклад, стандартизації будівельних робіт, встановлення обладнання, використання природних ресурсів, побутового обслуговування населення та праці і т. ін.) ґрунтуються на нормативно-правовій базі, розробленій ще за Радянського Союзу, є дотичними і потребують погодження в інших відомствах і інспекціях; є застарілими, складними та тривалими щодо проходження і тому часто час на одержання дозволів на будівництво, зміну робочих годин, встановлення обладнання, використання природних ресурсів є тривалим, а витрати на їх одержання – суттєвими.

2) суб'єктивні чинники, зумовлені тим, що:

- механізм проходження дозвільних процедур часто ускладнюється навмисно (важко знайти інформацію, непрозорими є правила проходження дозвільних процедур у сфері господарської діяльності; відповідні погоджувальні органи володіють цілим арсеналом напівлегітимних засобів затягування чи відмови у надання дозволів), процес супроводжується додатковими витратами і згаяним часом через низку „прихованих”, неписаних правил, процедур та вимог, запроваджених місцевими органами влади;
- надмірною є кількість дозвільних органів різних профілів, а також рівнів управління (центрального, регіону, місцевого, сільський тощо), рішення яких стосовно одного і того ж підприємницького проекту різняться, що свідчить про їх суб'єктивність, відсутність належного рівня відповідальності службовців, політизованість рішень тощо;
- часто недотримуються часові межі, визначені законодавством для надання відповідного дозволу;
- отримання дозволів практично ніколи не обходиться без відповідних витрат на їх супроводження чи сприяння у прийнятті позитивного рішення (часто такі додаткові трансакційні видатки становлять до половини вартості капіталовкладень у проект, для реалізації якого потрібен відповідний дозвіл);
- сьогодні не існує жодного спеціального державного консультативного органу, який надавав би на пільгових (чи безоплатних) засадах інформацію з процедур отримання дозволів.

По-друге, це недосконалість механізму проходження дозвільних процедур, яка полягає у:

- відсутності зворотного зв'язку між адміністратором та заявником, а також законодавчо встановленого належного рівня контролю за рішеннями дозвільних органів, відповідальності посадових осіб за відповідні рішення; у багатьох дозвільних офісах не дотримуються вимоги вітчизняного законодавства щодо висвітлення інформації, необхідної суб'єктам підприємницької діяльності для

отримання відповідних дозволів в мережі Інтернет, відсутні веб-сторінки (інформація розміщується, як правило, тільки на веб-сторінках міських адміністрацій, містить інформацію про порядок роботи дозвільного офісу та лише перелік послуг) тощо.

По-третє, це недостатність відповідальності посадових осіб дозвільних служб та низький рівень обізнаності підприємців про механізм притягнення їх до відповідальності (незважаючи на наявність системних порушень в Україні відсутня практика притягнення як адміністраторів, так і посадових осіб дозвільних органів до адміністративної та/чи кримінальної відповідальності, включаючи публічне висвітлення такої роботи).

По-четверте, це низький рівень громадського контролю за рішеннями адміністраторів і дозвільних органів.

По-п'яте, це неналежний рівень підготовленості та кваліфікації адміністраторів, низький рівень їх впливу на рішення, які приймаються посадовими особами дозвільних органів; адміністратори при одержанні заявки на дозвіл не здійснюють попереднього консультування щодо повноти поданих документів та ймовірності одержання позитивного висновку.

Проте багатьма місцевими органами державного управління робота зі спрощення дозвільних і погоджувальних процедур не визнана як системотворча щодо створення умов, сприятливих для розвитку бізнесу та активізації ділової активності населення. Закон України „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” потребує подальшого вдосконалення з врахуванням існуючих перешкод розвитку підприємництва. Незважаючи на те, що правила та процедури отримання дозволів переважно встановлюються на місцевому рівні, вони регулюються на різних рівнях державного управління (окремі з них встановлюються та регулюються Законами України, інші – Постановами Кабінету Міністрів, а нормативні документи таких державних органів, як Державний комітет з нагляду за охороною праці регулюють інші види дозволів).

У таких умовах актуальною стає потреба у вивченні та імплементації ефективного закордонного досвіду удосконалення дозвільної діяльності підприємництва у вітчизняну систему регулювання підприємницької діяльності.

У випадку збереження існуючих недосконалостей вітчизняної дозвільної системи Україна й надалі втрачатиме позиції у світових рейтингах країн за рівнем сформованості ринкового, інвестиційного середовища. Натомість подальше удосконалення вітчизняної дозвільної системи є інструментом підвищення рівня підприємницької активності населення; деконцентрації (демонополізації) товарних ринків та механізму доступу до обмежених господарських ресурсів і прав діяльності; усунення штучних бар'єрів у започаткуванні роботи підприємств, призупинення їх роботи через складність (об'єктивну неможливість) отримання ними доступу до інфраструктури, будівництва, модернізації чи переобладнання приміщень; подолання корупції тощо.

З урахуванням недоліків та проблем, які існують, а також позитивного світового досвіду доцільно вжити заходи у контексті удосконалення вітчизняної дозвільної системи підприємництва за такими ключовими напрямками:

1. Посилення контролю та відповідальності посадових осіб дозвільних органів. Метою заходів цього напрямку є підвищення рівня відповідальності посадових осіб (сьогодні згідно з Законом України „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” за несвоєчасне прийняття рішення, порушення строків прийняття рішення чи видачі дозвільного документа, безпідставну відмову та ін. передбачено накладення штрафу від 20-ти до 50-ти неоподатковуваних мінімальних доходів громадян, що є

недостатнім та з урахуванням інфляційних процесів не відповідає існуючим умовам, а також принципу „перевищення рівня відповідальності над можливою вигодою”); розширення переліку порушень порядку видачі дозвільних документів (наприклад, за недотримання принципу „мовчазної згоди”; ненадання консультаційної допомоги щодо перевірки повноти документації (інформації), яку подає заявник; затягування дозвільної процедури); посилення громадського контролю (для чого необхідно створити з представників громадських та асоціативних підприємницьких організацій робочі групи з моніторингу рішень дозвільних органів для посилення публічного контролю рішень, які стосуються суб’єктів підприємницької діяльності, забезпечення рівного доступу всіх підприємств до прав на провадження певних дій у сфері господарської діяльності і формування системи „прозорих” взаємовідносин бізнесу та адміністративних органів влади, пришвидшення проходження підприємствами дозвільних і погоджувальних процедур).

2. Проведення ревізії переліку існуючих ліцензій та дозволів у всіх сферах підприємницької діяльності.

3. Удосконалення роботи місцевих дозвільних органів. Забезпечення подальшого удосконалення вітчизняної дозвільної системи у цьому напрямі може бути реалізованим через:

- посилення їх спеціалізації за видами дозволів (з метою спрощення як процедур отримання дозволу, так і проходження погоджень суміжних погоджувальних служб доцільно запровадити єдині дозвільні офіси за найбільш складними дозволами (наприклад, дозволи на будівництво, придбання/одержання в оренду державного/комунального майна/землі; використання природних ресурсів). Наприклад, створення єдиного офісу видачі дозволів на будівництво (досвід Румунії та Грузії) передбачає об’єднання процесів погодження будівельних проектів профільними, а також суміжними відомствами – Міністерством культури, Міністерством навколишнього середовища та водних ресурсів, відповідними відомствами з електроенергетики і телекомунікацій. Необхідно зазначити, що для спеціалізованих єдиних дозвільних офісів мають бути розроблені науково обгрунтовані максимальні терміни (між вхідною та вихідною ланками) проходження дозвільної процедури (досвід Грузії (за показником одержання ліцензій та дозволів Грузія посідає 42 місце у рейтингу Світового банку). Внаслідок встановлення термінів для видачі рішень лише у сфері будівництва від моменту одержання санкцій від санітарного інспектора до моменту початку будівництва і погодження від бюро археології кількість погоджувальних дій скоротилась з 29 до 17, а час на отримання дозволу на будівництво – з 285 до 137 днів. Уряд Канади (за показником одержання ліцензій та дозволів Канада посідає 32 місце у рейтингу Світового банку), переглянувши будівельний кодекс, скоротив термін розгляду заявок на будівництво, згідно з яким повний цикл часу для погодження всієї документації з будівництва становив 77 днів);
- посилення диференціації дозвільних заявок (проектів) щодо спрощення процедур і термінів погодження документів дозвільного характеру невеликими об’єктами (досвід Республіки Кореї та Лаоської НДР);
- обов’язкове впровадження у діяльність дозвільних офісів принципу затвердження дозвільних заявок за замовчуванням, наприклад, за умови відсутності відмови (без поважної причини) з боку органів влади протягом максимально встановленого терміну на видачу відповідного дозволу (досвід Іспанії);

- внесення до порядку проходження дозвільних документів вимоги щодо попередньої письмової оцінки адміністратором дозвільного офісу пакету документів, який подається підприємцем.

4. Створення органу з контролю та моніторингу дозвільної системи. На цю інституцію можуть бути покладені функції щодо ревізії кількості та механізмів проходження процедур дозвільного характеру, попереднього аналізу проектів вітчизняних нормативно-правових актів щодо порушення принципів ефективної дозвільної системи та здійснення дій з попередження їх проходження у Верховній Раді України та місцевого самоврядування, організація роботи з функціонування гарячих ліній, моніторингу доходів та витрат державних службовців, які працюють у дозвільних службах, висвітлення результатів моніторингу порушень у дозвільній сфері та прийнятті щодо них санкцій.

5. Популяризація досвіду проходження дозвільних процедур та підвищення рівня обізнаності підприємців щодо прав і обов'язків дозвільних адміністраторів та посадових осіб дозвільних органів. Регіональним та місцевим органам державного управління необхідно виділити в межах регіональних та міських програм підтримки підприємництва фінансові ресурси на проведення систематичних комунікативних і навчальних заходів із залученням підприємців, науковців, представників органів державної влади та дозвільних органів, які стосуються проблематики проходження дозвільних процедур, позитивного досвіду удосконалення дозвільної системи, а також щодо процедури притягнення до відповідальності дозвільних адміністраторів та/чи представників дозвільних органів у разі порушення ними норм вітчизняного законодавства щодо дозвільної системи у сфері господарської діяльності (із забезпеченням широкого висвітлення такої практики у ЗМІ).

Наголосимо, що лише комплексний та системний підхід до подальшого удосконалення вітчизняної дозвільної системи, зокрема у секторі малих і середніх підприємств, спроможний докорінно змінити ситуацію щодо рівня сформованості і сприятливості економіко-правового поля ведення підприємницької діяльності в регіонах України та підвищити рівень її економічної безпеки.

Додамо, що важливим аспектом організаційного механізму посилення економічної безпеки вітчизняних суб'єктів підприємництва є удосконалення роботи регіональних та місцевих органів державного управління щодо підготовки кадрів для підприємництва. Зауважимо, що у цьому контексті потрібно:

- посилити програмно-нормативне планування системи підготовки персоналу для вітчизняних підприємств, а також фінансовий аспект стимулювання такої роботи за рахунок включення відповідних розділів з належним фінансування у програми соціально-економічного розвитку та програми підтримки підприємництва на місцевому рівні;
- ініціювати залучення іноземних фахівців до навчальних та заходів з підвищення рівня кваліфікації вітчизняних керівників і працівників апарату управління підприємств, галузевих спеціалістів, а також розвиток системи кооперації підготовки вітчизняних та зарубіжних кадрів для підприємництва;
- розробити і реалізувати сукупність організаційно-економічних стимулів (включаючи відшкодування частини витрат суб'єктів підприємництва на такі заходи, проведення комунікативних заходів і т.ін.) підвищення кваліфікації кадрів у сфері підприємництва;
- активізувати практику розвитку молодіжного підприємництва;
- запровадити вивчення курсів з економічної безпеки підприємництва на економічних спеціальностях вищих навчальних закладів.

Висновки

Однією з найбільш проблемних сфер для збереження економічної безпеки підприємництва в Україні є високий рівень корупції під час проходження суб'єктами господарювання дозвільних і погоджувальних процедур. З метою забезпечення прозорості та підвищення рівня ефективності дозвільної системи в Україні необхідною є реалізація заходів за такими головними напрямками: посилення контролю та відповідальності посадових осіб дозвільних органів; проведення ревізії переліку існуючих ліцензій та дозволів у всіх сферах підприємницької діяльності; удосконалення роботи місцевих дозвільних органів (посилення їх спеціалізації за видами дозволів; посилення диференціації дозвільних заявок (проектів) щодо спрощення процедур і термінів погодження документів дозвільного характеру невеликим об'єктами; обов'язкове впровадження у діяльність дозвільних офісів принципу затвердження дозвільних заявок за замовчуванням; внесення до порядку проходження дозвільних документів вимоги щодо попередньої письмової оцінки адміністратором дозвільного офісу пакету документів, який подається підприємцем); створення органу з контролю та моніторингу дозвільної системи; популяризація досвіду проходження дозвільних процедур та підвищення рівня обізнаності підприємців щодо прав і обов'язків дозвільних адміністраторів та посадових осіб дозвільних органів.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі доцільно зосередити на формуванні методики аналізування рівня корупції та її впливу на економічну безпеку суб'єктів підприємництва в Україні.

Список використаних джерел:

1. Васильців Т. Г., Пасічник М. Б. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18 (10). С. 128-135.
2. Головкін Б. М. Запобігання корупції : підручник. Харків : Право, 2019. 296 с.
3. Денисенко М. П. Заходи покращення фінансового стану підприємства у сучасних умовах господарювання. *Економіка і держава*. 2019. № 12. С. 61–65.
4. Доценко І. О. Стратегія управління фінансовими ризиками підприємства в процесі формування його фінансової безпеки. *Modern Economics*. 2020. № 20. С. 73–78.
5. Качмарик Я. Д., Куцик П. О., Лупак Р. Л., Качмарик І. Я. Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства : монографія. Львів : ЛА «Піраміда», 2012. 208 с.
6. Костенко Д. В. Поняття корупції, її сутнісні характеристики, основні підходи дослідження. *Державно-управлінські студії*. 2018. № 10. URL : <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/poniattiakoruptsii-yii-sutnisni-kharaktery%20styku-osnovni-pidkhody-doslidzhennia/>.
7. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство. Електронний журнал*. 2022. Вип. 43. URL : <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1758>.
8. Лупак Р. Л. Економічне обґрунтування стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 320-325.
9. Невмережицький Е. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
10. Нонік В. В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 99–105.
11. Рудой К. М. Запобігання корупції як напрямок забезпечення міжнародної безпеки. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 69–73.

12. Скобіна І. І., Дубич К. В. Організаційно-правові засади запобігання корупції в державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 120–126.
13. Федулова І. В. Ідентифікація ризиків як складова ризик-менеджменту. *Інтелект XXI*. 2016. № 4. С. 29–45.
14. Федулова І. В. Стратегія ризик-менеджменту. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. Т. 1. № 1. С. 64–73.